

लोकमान्य टिळकांचे राष्ट्रवाद विषयक विचार

डॉ. योगीराज. एस. उरकुडे

राज्यशास्त्र विभाग

भगवंतराव कला महाविद्यालय, सिरोंचा

प्रस्तावना:

ज्यांनी आपल्या असामान्य कार्यकर्तृत्वाने आणि आयुष्यभराच्या देशसेवेने भारताच्या भावी स्वातंत्र्याचा पाया घातला अशा महान नेत्यांमध्ये अग्रणी नेते म्हणजे बाळ गंगाधर टिळक होय. लोकमान्य टिळकांना वगळून भारताच्या स्वातंत्र्यलढ्याच्या इतिहासाचा अभ्यास पूर्ण होऊ शकत नाही.

स्वराज्य हा माझा जन्मसिद्ध अधिकार आहे आणि तो मी मिळविणारच अशी घोषणा करून ब्रिटिशांच्या विरोधात भारतीय जनतेमध्ये असंतोष निर्माण करणारे असंतोषाचे जनक म्हणून लोकमान्य टिळकांना ओळखले जाते लोकमान्य बाळ गंगाधर टिळक यांचा जन्म 23 जुलै 1856 ला रत्नागिरी जिल्ह्यात झाला त्यांचे वडील शिक्षक होते टिळकांची स्मरणशक्ती असामान्य होती 1877 मध्ये ते बीए झाले त्यानंतर त्यांनी कायद्याचे शिक्षण घेतले आणि एल एल बी ची परीक्षा पास झाल्यानंतर देश सेवेला प्रारंभ केला शिक्षणाशिवाय भारतीयांचा उद्धार होणार नाही याची त्यांना जाणीव होती शाळा कॉलेजच्या बाहेर असणाऱ्या लाखो देशबांधवांना सुशिक्षित करण्यासाठी त्यांनी केसरी व मराठा ही वृत्तपत्रे सुरू केली. लोकांमध्ये स्वाभिमान लोकसेवा स्वावलंबन इत्यादी गुण वाढावे यासाठी त्यांनी लेखन केले वृत्तपत्रातील त्यांच्या सत्य व निर्भीड विचारांमुळे त्यांच्यावर अनेक वेळा देशद्रोहाचे खटले भरण्यात आले व त्यांना तुरुंगात पाठविण्यात आले जनतेत राजकीय जागृती निर्माण करण्याचा त्यांनी प्रयत्न केला शिक्षण आणि वृत्तपत्र यासोबतच गणेशउत्सव व शिवजयंती उत्सव सार्वजनिक पणे साजरे केले त्यांनी भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसमध्ये चैतन्य निर्माण केले त्यांच्यावर राजद्रोहाचा आरोप ठेवून जन्मठेपेची शिक्षा दिली ती शिक्षा त्यांनी ब्रह्मदेशातील मंडालेच्या तुरुंगात भोगली शिक्षा भोगत असतानाच त्यांनी तुरुंगातच गीतारहस्य नावाचा अजरामर ग्रंथ लिहिला. लोकमान्य टिळकांची त्यागी वृत्ती नैतिकता चारित्र्य समाजसेवा प्रचंड आशावाद या त्यांच्यामधील गुणयुक्त गोष्टी पाहून जनतेने त्यांना लोकमान्य ही पदवी बहाल केली अशा थोर भारतीय नेत्याचे आणि विचारवंताचे एक ऑगस्ट 1920 ला निधन झाले .

लोकमान्य टिळकांचा राष्ट्रवाद:-

भारतीय जनतेत प्रखर राष्ट्रवादाची भावना निर्माण करण्याचा लोकमान्य टिळकांनी सतत प्रयत्न केला. राष्ट्रभक्ती हा टिळकांच्या राजकीय विचारांचा केंद्रबिंदू होता. टिळकांचे युग हे प्रखर राष्ट्रवादाचे युग होते. भारताचा प्राचीन इतिहास ,धर्म ,धार्मिक उत्सव ,परंपरा , वंशतत्व याकडे त्यांनी देशप्रेमाच्या दृष्टिकोनातून पाहिले. भारतीयांमध्ये एकीची आणि राष्ट्राभिमानाची भावना निर्माण होऊन ती वाढावी या उद्देशाने त्यांनी गणेश उत्सव आणि शिवजयंती उत्सव सुरू केला.

राष्ट्रवादाचा अर्थ :-

समान भूप्रदेश, समान वंश, भाषा, धर्म, समान राजकीय आकांक्षा, समान इतिहास, समान संस्कृती या घटकांच्या आधारे एका विशाल आकाराच्या लोकसमुदायात जी एकतेची भावना निर्माण होते तिलाच राष्ट्रवाद असे म्हणतात.

टिळकांची राष्ट्रीयतेची संकल्पना :-

जनतेत राष्ट्रवादाची भावना आपोआप निर्माण होत नाही ती निर्माण करावी लागते त्यासाठी टिळकांनी धर्म आणि संस्कृती या घटकांचा आधार घेऊन राष्ट्रीयत्वाची भावना निर्माण करण्याचा प्रयत्न केला. त्यात त्यांना यश प्राप्त झाले. हिंदुत्व आमचे वैभव आहे हिंदुत्व आमचा अमूल्य ठेवा आहे हिंदू संस्कृती ही श्रेष्ठ आणि आदर्श संस्कृती आहे असे त्यांचे मत होते लोकांच्या परंपरा व धार्मिक भावना यांना आवाहन करून राजकीय कार्यासाठी जनतेला प्रवृत्त करणे हे राष्ट्रवादाची मुख्य साध्य होते. लोकमान्य टिळकांना भारतीय राष्ट्रवादाचे शिल्पकार मानतात.

भारतीय राष्ट्रवादाच्या जडणघडणीत टिळकांचे योगदान:- राष्ट्रीय चळवळी त सर्व भाषेचे सर्व धर्मांचे लोक राजकीय व राष्ट्रीय प्रश्नांचा विचार करण्यासाठी एकत्र यावेत असे त्यांचे स्वप्न होते. टिळकांना स्वधर्म महत्त्वपूर्ण वाटत होता याचा अर्थ इतर धर्माबद्दल द्वेष होता असे नाही. हिंदू मुस्लिम यांच्यात एकोपा टिकावा असे त्यांचे मत होते.

धार्मिक उत्सवाचे पुनरुज्जीवन:- राष्ट्रीयत्वाची भावना जोपासण्यासाठी त्यांनी धार्मिक उत्सवावर भर दिला महाराष्ट्रात गणेश उत्सवाची सुरुवात केली लोक जात-पात धर्म विसरून गणेश उत्सव साजरा करू लागले धार्मिक उत्सवाचा राष्ट्रीयत्वाची भावना निर्माण करण्यासाठी त्यांनी वापर केला.

शिवजयंतीची सुरुवात:-

राष्ट्रवादाची भावना जनतेच्या मनात निर्माण करण्यासाठी शिवाजी महाराजांची निवड केली शिवाजी महाराज हे शौर्य, धर्म राष्ट्रप्रेम तसेच अन्याय, अत्याचार आणि जुलूम यांच्या प्रतिकाराचे प्रतीक आहेत. शिवाजी महाराजांचे कार्य एका जातीसाठी किंवा धर्मापुरते मर्यादित नाही म्हणून टिळकांनी शिवजयंती उत्सवाच्या माध्यमातून राष्ट्रीयत्वाची भावना निर्माण करण्याचा प्रयत्न केला. शिवजयंती उत्सवामुळे हिंदू मुस्लिम यांच्यात वाद होणार नाही तर सर्वांना यातून प्रेरणा मिळेल.

राजकीय चळवळींना संघटित करून त्या अधिक तीव्र करण्याचा टिळकांनी प्रयत्न केला. आयुष्यभर राष्ट्रीयत्वाची भावना प्रखर करून जनजागृती घडवून आणली. टिळकांचे योगदान देश कधीही विसरू शकत नाही

संदर्भ ग्रंथ

- १) प्रा. अरविंद शृंगारपुरे, "भारतीय राजकीय विचार", श्री मंगेश प्रकाशन, रामदास पेठ नागपूर.
- २) प्रा. रा. ज. लोटे, "भारतीय राजकीय विचार", पिंपळापुरे अँड कंपनी पब्लिशर, नागपूर.
- ३) डॉ. भा. ल. भोळे, "भारतीय राजकीय विचार", पिंपळापुरे अँड कंपनी पब्लिशर, नागपूर